

HILAS

STŘEDISKA ČESKÉ REFORMACE

VELKÁ LHOTA u Dačic

2

1998

Vydává pro informaci svých členů
VERITAS
historická společnost pro aktualizaci
odkazu české reformace

Informace Střediska české reformace

Památkově chráněné varhany

V tzv. horním kostele v Evangelickém tolerančním areálu ve Velké Lhotě u Dačic po důkladné a náročné opravě mohou opět sloužit!

Jejich krásný a osobitý zvuk již třikrát mohl potěšit zájemce v relaci českobudějovického rozhlasu, věnované právě historicky cenným varhanám, v zimě 1997/1998. V letní sezóně je uslyší také účastníci řady koncertů, výstav a dalších akcí pod názvem Kulturní léto Velká Lhota 1998, které se uskuteční v červenci.

Velkolhotecké varhany pocházejí z dílny Františka Svítla ml. z Nového Města na Moravě. Ve velkolhoteckém „horním kostele“ (dnes Památníku české reformace) stojí od počátku, dnes již 124 let, a jsou s ním tedy téměř stejného stáří.

Program historické společnosti VERITAS (léto a podzim 1998)

12. – 19. července	3. běh tábora mladých historiků (Velká Lhota)
18. července	7. symposium, tentokrát na téma Církev na prahu 3. tisíciletí (V. Lhota)
říjen – listopad	8. seminář pro učitele a zájemce o dějepis, český jazyk a občanskou nauku (Pardubice)
(datum bude upřesněno; sledujte oznámení v Evangelickém týdeníku – Kostnické Jiskry a v Evangelickém časopisu Český Bratr);

Bližší informace na adrese:

ThDr. Petr Melmuk
jednatel hist. spol. VERITAS
588 56 Telč I/21
tel.: 066/96 28 88

Obsah tohoto čísla:

Informace Střediska české reformace	2
Zprávy ze semináře pro učitele a zájemce o dějepis, český jazyk a občanskou nauku:	
Úvodem o národě a vlastenectví	3
Historický vývoj národního povědomí a národní otázky v českých zemích	5
Vlastenectví u Tomáše G. Masaryka	8
Dopis společnosti VERITAS	11
Zamyšlení nad některými výsledky 6. symposia VERITAS 1997.....	12

Zprávy ze semináře pro učitele a zájemce o dějepis, český jazyk a občanskou nauku

V tomto čísle se soustředíme na přednášky z podzimního semináře 1997, týkající se národnostní problematiky, abychom netříštili pozornost čtenářů. Uvádíme přednášky raději nezkráceně; přílišná stručnost souhrnů může vést ke zkreslení. Témata, která již také odezněla, budeme publikovat rovněž samostatně dle možnosti.

Úvodem o národě a vlastenectví

Vladimír Sakař

Pojem vlastenectví a národní existence uvedl v Čechách, pokud vím, v pochybnost Milan Kundera na IV. sjezdu spisovatelů v roce 1968 (jeho referát otiskly znovu, alespoň v jeho podstatné části, Lidové noviny, 26. 6. 1997, s. 13). Jeho názor není ovšem zcela osamocený – jeho předchůdcem byl již v roce 1886 Hubert Gordon Schauer, který tehdy řekl: „Nebyli bychom přinesli lidstvu více, kdybychom svoji duchovní energii byli spojili s kulturou národa, který je na mnohem vyšší úrovni, než klíčící kultura česká? Stála námaha na znovuzřízení národa vůbec za to? Otázka – je ho tato hodnota sto zabezpečit v budoucnu před eventuelním odnárodněním?“

Podobnou otázku si mnozí patrně občas kladou, neboť si nejsou bezpečně vědomi šíře problémů a schopnosti národů překonat dlouhá období nepřízně. V době téměř současné si kladl tuto otázku český historik Dušan Třeštík (Lidové noviny, 2. 12. 1994, s. 5), který ve svých úvahách pokračoval (například v článku „Vymyslit si“ český národ, Literární noviny, 20. 3. 1996, s. 3–5).

Nelze sice podat vyčerpávající definici národa, ale nemůžeme sdílet podobnou skepsi. Dá se říci, že „národ ve své duchovní a materiální podstatě je neobyčejně složitý organismus. Probíhá v něm celé množství interakcí, souvztažností časových, sociálních a přírodních. A sám jako organismus jich obdobné množství přijímá a vysílá“ – domnívá se Jan Jíša (Kterak formovati český národ v současnosti. Denní telegraf, 1. 3. 1995, s. 5).

Ošidná idea, zastávaná mnoha moderními mysliteli a nejvíce eseisty, která počítá s přechodným bytím národů, je vlastně metamýtem, byť i dobře myšleným: na světě bude dobře a bezpečně, až například nebudou mít lidé lásku k zemi, v níž se narodili a k jazyku, jímž mluví, respektive, jímž je naučili mluvit rodiče.

Společenství, která vznikají „sama od sebe“, tím, že děti prakticky s mateřským mlékem nabývají znalosti řeči svých rodičů a že vyrůstají v prostředí, které je jejich domovem, si nelze vymyslet; ta prostě existují.

Právě dnes ožívuje velmi otázka vlastenectví a národního vědomí na celém světě. V Evropě konkrétně zápasí s těmito problémy v západní Evropě – ve Španělsku, kde ožívá národ Basků, silně se hlásí k životu separatistická část irského národa v Ulsteru. Jde o římské katolíky, kteří se ztotožnili s myšlenkou irské nezávislosti na Spojeném království a usilují o spojení s Irskou republikou, též převážně římskokatolickou. Po této stránce je neklidná i Itálie, kde ožívá v myšlence nezávislého severu staré územní členění (včetně Benátské republiky a Lombardie). Ani SRN není zcela těchto procesů ušetřena – byť i ojediněle a zatím spíše v poloze individuálního teroru se projevují náznaky snahy o navázání na Bavorsko, byť i Bavorsko má v rámci Spolkové republiky určitou míru samostatnosti.

Obdobně je tomu i – a to je zvlášť klasický příklad – v případě bývalé Jugoslávie, kde dochází stále k emancipačnímu dělení na jednotlivé celky. Zvláště zajímavý je tento proces v dnešní Bosně, jejíž jednota je udržována v podstatě jen přítomností mezinárodní vojenské mise.

I ve Spojených státech zaznamenáváme určité oživení těchto snah u původních obyvatel kontinentu. Dobře je to vidět u kmenového svazu, reprezentovaného Čerokézy: ti již v roce 1825 měli samostatný spisovný jazyk (byla jím vytištěna Bible) a zvláštní písmo. V roce 1875

disponovali dokonce určitou formou státního zřízení v rámci USA. Ústavu měli již v roce 1875. V roce 1902 začali psát latinkou. Dnes mají opět v roce 1975 získanou samostatnou ústavu, již se spravují a požívají výhody národní svrchovanosti, již byli v průběhu 19. století zbaveni a dokonce deportováni ze svých původních sídel. Dnes jsou součástí tzv. Irokézské konfederace (Čerokové, Seminolové, Vraní Indiáni). Samozřejmě nedostali toto postavení darem, ale museli si je vymoci (Zpráva AFP, citovaná v Právu, 6. 10. 1997, s. 12).

Důkazem toho, že pouto vědomí příslušnosti ke zcela určitému celku trvá nezávisle na prostředí, jen když má dostatečnou oporu jazykové a kulturní vzájemnosti, že vede k probuzení národního vědomí, ba dokonce i k akcím, končícím vybudováním samostatného státu po více než 1 000 letech, jsou Židé. K vyjádření jejich národního uvědomění dochází koncem 18. století (v rámci obecné vlny národního uvědomování v Evropě), ale až v roce 1897 se konal v Basileji první sionistický kongres, spojený s požadavkem vybudování nového státu (podrobnosti o tom přehledně viz Právo, 30. 7. 1997, s. 10).

Tyto skutečnosti ovšem nepadají z nebe. Pouta národního vědomí jsou velmi silná a probouzejí se po mnoha létech, ba tisíciletích. Zajímavým případem jsou v přítomné době právě Romové, kteří si v současnosti uvědomují svou etnicitu a to, že jsou národem s mnoha větvemi (rasově jsou samozřejmě Indoevropané) a mají velmi zajímavou, bohužel nepříliš známou historii (informace například Kryzánek, Z., MF Dnes, 8. 8. 1996, s. 8), již zde nemohu obšírněji sledovat, ač je také vědecky zpracována a vícekrát publikována.

Na demonstrovaném lze ukázat platnost poučky, již publikoval V. Jiša: „jsou-li (národy) ohroženy, příslušníci národa se uzavrou a při vhodné příležitosti vyrazí do útoku. Když neuspějí, uzavrou se znovu a čekají na novou příhodnou chvíli.“

Všechna taková hnutí probouzí pocit nejistoty, v němž se cítí jednotlivé národy být ohroženy ve své existenci. Zvláště dnes je to dobře patrné ve formující se Evropské Unii, kde soupeří dva koncepty budoucnosti: francouzský a britský, vidící budoucnost ve svazku, ztělesňujícím „koncert národů“ s německým konceptem jednolitého státního útvaru s evropskou administrativou, tedy do jisté míry evokací říše Karla Velikého.

O tom, že jsou přednesené teze při nejmenším oprávněné, je vidět z toho, že k národní diferenciaci – a to vědomé – došlo ve střední Evropě již ve 13. století; tato diferenciaci byla spojena s formulací radikálních postojů (byť i v rámci pravidla, že tehda byli „lidem“ jen svobodní, především šlechta): pod dojmem braniborské okupace po smrti Přemysla II. Otakara se formovalo vědomí českého patriotismu (nejen zemského, ale i jazykového), jež vykrytalizovalo v Kronice tak řečeného Dalimila na straně jedné. Na straně druhé pak pod vlivem podobné zkušenosti s českým okupačním vojskem Přemysla Otakara II. v rakouských zemích dochází k zformování zcela obdobných postojů, jež nacházejí svou formulaci v Kronice Otakara von Steyermark.

Dochází však i k zajímavému spojení několika etnik, když je komunita ohrožena: tak například pod tlakem ohrožení ze strany katolické říše římské došlo k sjednocení postojů českých a německých husitů a to již v roce 1420, ne-li dříve. Němečtí husité měli v Praze svoji obec při chrámu sv. Ducha, vysloveně německá husitská obec byla v Lanškrouně a německá fara (nebo alespoň samostatný kazatel) byla také v Žatci. Byla formulována i právní zásada, zakotvená v právu Měst pražských: „Aby žádný Němec rodilý věčně nedědil ani dědit nemohl krom těch Němcuov v pravidlách Božích do sie chvíle setrvalých“ (Palacký, František, Dějiny národu českého v Čechách i v Moravě II 2, s. 49, pozn. 37).

Z uvedeného příkladu vidíme, že situace není rozhodně jednoduchá a že je možné, aby vícejazyčný celek mohl mít vědomí jednoho celku, jako tomu bylo v případě „věrných Čechů“, jak je známe z dějin české reformace.

Ovšem takováto spojení nebývají, bohužel, trvalá. Vidíme to zejména na příkladě ČSR. Tehdy se mělo za to, že oba národy, český a slovenský, sjednotí idea svobodného státu. Ba i T. G. Masaryk a jeho spolupracovníci zapomněli na to, že jde o celek, jehož snažení nebylo zcela jednotné zvláště proto, že se zdůrazňovala příliš a historicky nevěrohodně jednota národa československého i to, že Češi byli nositeli této ideje a všechen český kulturní vliv, ať

již husitský či reformační, se měl za etnický vliv český přímo (srov. např. Karel Kálal: Češi na Slovensku. Praha 1919). Nebyl také doceněn odlišný náboženský vývoj Slovenska v 15. a 16. století včetně toho, že tzv. „Uherští Slovinci“ měli poněkud jiný přístup k otázce, než „Američtí Slovinci“ – ale to je již jiná kapitola a jiné téma, o němž budeme hovořit patrně v budoucnu.

Historický vývoj národního povědomí a národní otázky v českých zemích

(Eva Melmuková)

Otázku historického vývoje národního povědomí budeme sledovat ve světle tří aspektů: A/ jazyk; B/ území; C/ kultura a dějiny.

A/ Význam jazyka je naprosto zřejmý a snadno srozumitelný. Nelze jej pominout. Výrazem pochopení tohoto významu je i obecné označení „otčina“, ale naproti tomu „mateřský jazyk“, mateřština. Je například známo, že člověk i po dlouhých letech ve chvíli mimořádného vzrušení může náhle promluvit ve své původní mateřštině. Jiným příkladem jsou zahraniční krajanské spolky. Dokud členové mluví, alespoň z části, i mateřským jazykem, je tu pevné pouto; pak zbývá zpravidla jen zprostředkovaný zájem, případně nostalgie.

B/ Pokud jde o území, je to v útlém dětství „domov“, třeba jen vesnice, ulice města, ale přece jenom jsou tu už symboly širší „otčiny“, vlasti. Každé školní dítě v České republice se učí a dovídá např. o tom, že existuje Pražský hrad, hora Říp, město Tábor, atd. To ovšem neplatí pouze pro rozvinuté společnosti, ale jsou i významná místa pro život primitivních kmenových společenství na určitém území vnímaném jako vlastní.

C/ Zvláštní a zásadní vývojový stupeň znamená uvědomění si vlastní národní identity, vlastní kultury a historie. Společenství bez dějin může být pouze etnickou skupinou, ale nikoli proklamovaným národem. (V této souvislosti dochází při interpretaci národa někdy k metodickým chybám. Lze to pozorovat např. na knize „Národ, národnost, menšiny a rasismus“, uvedené v literatuře. Tam, kde šlo jednoznačně o uvědomělou proklamaci národa, tj. u nás na počátku 19. století, vidí autor sám vznik národa a období vývoje předcházejícího proklamaci prostě neguje.) Lze obrazně říci, že tato proklamace je cosi obdobného, jako pro jednotlivého člověka občanský průkaz, výuční list, maturitní vysvědčení. Člověk jistě existoval již dříve, ale teď sám začíná jednat jako samostatný a určitých věcí si vědomý jedinec.

Vývoj národnostní otázky v českých zemích můžeme na základě toho, co bylo řečeno, rozdělit do **dvou etap**. První zahrnuje počáteční vývojové stupně až do konce 18. století, druhá události posledních dvou století. Dříve, než uvedeme konkrétní problematiku jednotlivých období, je třeba vysvětlit, proč právě konec 18. a počátek 19. století znamená v evropských podmínkách velmi často zmíněný přelom. Jde o dobu, kdy evropský člověk přestává být vymezován především konfesí, jak tomu bylo dříve. Konfese zvolna ztrácely svůj vymezovací význam a člověk není schopen trvale žít jako nikam nezařazený jedinec; vyhledává proto nutně zástupné vymezení místo bývalého. Tímto zástupným vymezením se stala příslušnost k určitému národu. Nešlo samozřejmě o okamžitý přesun, ale o povolný proces.

I/ První etapa: Od historických počátků do přelomu 18. a 19. století

I/1 V době stěhování národů a po něm (základní pozice)

Nejdříve osídlená území byla v dostupnějších nížinách při tocích řek, prostupné pro osidlování byly i kratší, třeba strmější pohorské úseky. Nejméně vhodné byly souvislé pohorské oblasti, zejména Českomoravská vrchovina, která je současně i evropským rozvodím.

Po období keltského osídlení pronikají na území příštích českých zemí germánské kmeny a poté Slované. Zajímavé je zjištění na základě archeologických nálezů, že nedochází zpravidla ke střetům, nýbrž k promísení obyvatelstva. Archeologické nálezy z obdélníkových základů germánských obydlí i čtvercových slovanských domů jsou v jedné vrstvě, nikoli ve vrstvách odlišných, oddělených třeba i pozůstatky spálenišť. Postupně se slovanské kmeny sjednocovaly pod vedením Přemyslovců.

I/2 9. – 11. století

Skončilo stěhování národů, jednotlivé celky se „zakopávaly“ ve svých pozicích. Všichni se ovšem snažili také o další postup, konkrétně Germáni na východ a Slované na západ. Nutně na sebe museli narazit. Došlo k tomu na Labi, kde pohanství Slovanů dalo záminku pro jejich násilnou

„christianizaci“, pohlcení tehdy pokročilejší „křesťanskou“ kulturou a civilizací. I v českých zemích se oba celky srazily, zde však odpadla záminka. Moravané a pak i Češi se stali křesťany dříve, než mohli být podrobeni jako Polabští Slované. Dochází proto spíše k pronikání a prolínání, kde značnou roli hrají kláštery a také sňatková politika zejména panovnického rodu.

I/3 12. – 13. (14.) století

Přichází období kolonizace, žďáření lesů a zakládání nejen vsí, ale také horních měst. Dochází také ke zvýšené specializaci výroby v městech. S tím vším souvisí další pronikání německých obyvatel do českých zemí. V této souvislosti je možné zmínit i valdenské v jihovýchodních Čechách, kteří dočasně, do vyhlášení křížové výpravy v roce 1314, osídlili část pohraničního hvozdu v blízkosti hranice Čech, Moravy a Dolních Rakous.

I/4 14. – 15. století

V této době dochází k počestění měst, nikoli násilným převratem, ale spíše vývojem „zdola“. Potomci přistěhovalců totiž začínají splývat s okolím.

Husitství není především nacionálním jevem, pojem česká reformace je analogický pojímům německá či švýcarská reformace; jde o určení typu. Vzhledem k tomu, že tuto reformaci přijal ve své většině národ český, a že nepřátelský křížák byl zpravidla Němec, byl však často vnímán Němec jako nepřítel.

I/5 16. století

Jde o zvláštní období vývoje v Čechách (a analogicky, byť bez zákonného zakotvení, i na Moravě). Od Kutnohorského smíru 1485 k Majestátu Rudolfovu 1609 a potom až do roku 1620 jde o zápas o základní lidská práva, o právo na svobodu svědomí. Toto úsilí bylo důsledkem skutečnosti, že česká reformace narozdíl i od reformace světově, vznikla „zdola“ a její vývoj proto směřoval k pochopení plurality myšlení.

V 16. století dochází k internacionalizaci českých zemí ze dvou důvodů. Vytváří se zde útočiště lidí pronásledovaných pro nonkonformní myšlení v jiných oblastech Evropy a současně středisko osobností zejména uměleckého světa na dvoře Rudolfa II.

V česko-německé otázce dochází k zajímavému obratu. Němčina, řeč nepřátelských křížáků, se stává řečí přátel v podobě luteránů. Přicházejí i německy hovořící novokřtěnci, především na Moravu.

V této době se dospělo velmi daleko i v otázce pluralitního řešení národnostního soužití, ovšem při jasném vymezení, že jde o zem českou s českým jazykem (tehdy musel být každý úředník „mocen českého jazyka“).

I/6 Doba pobělohorská

V národnostním ohledu bylo závažné nejprve zrovnoprávnění němčiny s češtinou, pak přednostní postavení němčiny, stále se stupňující v průběhu 18. století, kdy šlo především o dobré fungování jednotného státního aparátu. Český národ se stával přehlíženou menšinou, ačkoli tehdy nevýznamné rakouské země se prezentovaly i v titulu svého panovníka především českým královstvím.

Do vyhnanství odešla velká část české inteligence z řad šlechty i měšťanstva. Inteligence, která zůstala a chtěla žít dál s povědomím svého češství, se ocitla „ve dvou ohnících“. Český národ se od 15. století začal postupně uvědoměle vyjadřovat nejen jazykově a územně, ale i kulturou a dějinami. V pobělohorské době byla však možná jen návaznost jazyková a územní, nikoli historická. Tam došlo k osudnému přetržení, jehož následky působí dodnes.

Také jazyková hranice v českých zemích se dostala do pohybu. Tehdy se v podstatě utváří v předjímce pozdější tzv. protektorátní hranice. Oblasti osídlené dříve českým reformačním (evangelickým) obyvatelstvem zejména na západě a severu Čech se stávají domovem německých římskokatolických obyvatel.

II/ Druhá etapa: Od vzniku proklamovaného českého národa

II/1 Přelom 18. a 19. století

Je to doba utváření základů proklamace národní identity. Již zde se projevila výše uvedená rozdvoujenost. Čistě jazykový princip vedl pouze k samoúčelnému jazykovému purismu. Pociťovala se nutnost historické návaznosti. Minulost české reformace byla ovšem v této době oficiálně nepřijatelná. Ti, kdo se snažili přece navázat na přerušovaný dějinný vývoj, aby proklamace národní identity mohla být

reálná (což je nemožné, když zcela vypadne určitá významná vývojová epocha), museli vše přeznačit národně včetně M. Jana Husa a husitství.

II/2 První polovina 19. století

Národní proklamace náleží období po napoleonských válkách. V Německu roztržštěným do mnoha států a státek vzniká jako oprávněná obrana proti pofrancouzštění aktivita Mladého Německa. Objevují se turnerské spolky aj., dochází roku 1817 na Wartburgu k oslavám Martina Luthera jako představitele německví.

Toto romantické pojetí národa přichází samozřejmě i do českých zemí, k jejich českým obyvatelům. Ve svém základu je obranné, u nás se spokojuje dvojjazyčností, rovnoprávností, snahou zachovat český národ jako autentickou součást evropských dějin.

II/3 Rok 1848 a druhá polovina 19. století

Zhruba na počátku 2. poloviny 19. století se začíná rýsovat nebezpečný proud národního sobectví a šovinismu. Náraz přichází z Německa, kde hnutí překročilo svůj „bludný kořen“. Z obranné aktivity se stala aktivita útočná. Snaha o pohlcení neněmeckého, slovanského živlu zamezila i dohovor ve střední Evropě v roce 1848.

V druhé polovině 19. století tato snaha pokračovala a stupňovala se. Vzhledem k českým zemím se projevila nejvýrazněji zavedením dualismu v Rakousko-Uhersku a soustavnou snahou podvázat politicky, ekonomicky i kulturně český národní život.

Zmíněný tlak budil přirozeně protitlak, který někdy už nebyl ochoten se pouze bránit, ale počítal s možností přejít v případě nutnosti do útoku.

II/4 20. století

Takový okamžik nastal po 1. světové válce. Události jsou známé a není třeba je výslovně připomínat. Oficiální požadavky Němců z českých zemí znamenaly od počátku nemožnost existence a tedy rozbití tehdejšího československého státu. Události končící odsunem po 2. světové válce jsou smutné a tragické, ale lze říci, že tím, kdo ublížil Čechům i Němcům, byli nacisté. Nejde o národnost, ale o zločin, který se může projevit v každém národě. Obětí nebyli pouze ti, kteří byli zotročeni a likvidováni, ale i ti, kdo podlehli nepravdě a nepravu, což se nakonec obrátilo proti nim samým.

Život v Evropě třetího tisíciletí, i pokud jde o národnostní otázky, se může nejlépe inspirovat podněty pluralitních základů za 16. a počátku 17. století v českých zemích.

Výběr z literatury

Knihy:

Beneš, Edvard, Odsun Němců z Československa, Praha 1996.

Čaněk, David, Národ, národnost, menšiny a rasismus, Praha 1996.

Morell, Sydney, Viděl jsem ukřižování, Brno 1995.

Otter, Jiří, Úděl česko-německého sousedství, Heršpice 1994.

Otter, Jiří, Das Los der deutsch-tschechischen Nachbarschaft, Heršpice 1994.

Otter, Jiří, Tschechen von Deutschen umarmt, Mariánské Lázně 1995.

Staněk, Tomáš, Vysídlení Němců z Československa, Ostrava 1992.

Staněk, Tomáš, Persekuce 1945, Praha 1996.

Susa, Zdeněk, Vyprávění o Češích a Němcích v Českých zemích, Praha 1994.

Sborníky:

Tisíc let česko-německých vztahů, Praha 1995.

Češi a Němci – ztracené dějiny? Tschechen und Deutsche – verlorene Geschichte?, Praha 1995.

Za války a po válce, (SR ČCE), Praha 1995.

Smíření mezi Čechy a Němci; Versöhnung zwischen Tschechen und Deutschen, Borkum 1996.

V bohaté diskusi zazněly mnohé věcné podněty a připomínky, mimo jiné se hovořilo též o orientaci české politiky (Bavorsko či severní Německo) a byl oceněn přínos Mahlerova pořadu o T.G.M.

Vlastenectví u Tomáše G. Masaryka

Vladimír Sakař

T. G. Masaryk považuje lásku k vlasti a národu za něco naprosto přirozeného. Jemu jde především o program tohoto vztahu. Neposuzoval ani Rakousko – Uhersko jako stát nebo dynastii jen politicky, ale také mravně. Provozoval „nepolitickou politiku“, jež mu byla politickou činností bez zákulisních machinací a „handlování“. Této jeho formulace bývá zhusta zneužíváno esejisticky a pragmaticky.

Nové politické hnutí za národní emancipaci a tím i stanovení základního programu této emancipace mu začíná již koncem 18. století v éře národního obrození (T. G. M. hovoří o národním probuzení). Již tenkrát bylo prvotním úkolem navázat na minulost, v níž se národ svobodně vyvíjel a určoval si cesty dalšího vývoje. Již tenkrát se formuje přesvědčení zformulované církevní příslušností katolickým a konservativním historikem W. W. Tomkem: „jezovité uložili ducha národa ve staletý hrob.“

Národní probuzení, jak říká tomuto období T. G. Masaryk, konstatuje ústy svých myslitelů... „že historie česká odkazovala k velké době reformační, náboženská svoboda právě Čechům byla vítána. Svoboda přesvědčení náboženského – ovšem ještě nedokonalá – měla v zápětí i svobodu národní a jazykovou právě tak, jako v minulosti reformace měla v zápětí i svobodu národní a jazykovou a vývoj jazyka“. Naše obrození ideou humanitní, i svým romantismem je Masarykovi vpravdě evropské (vliv díla Voltairova, Rousseauova, Herderova, Kantova, z romantismu zejména Byronova). Slovaný k sobě vedla idea národního sblížení. Bylo to v době, kdy byl český národ do té míry ohrožen, že i Jungmann pochyboval o osudu mateřského jazyka. V této souvislosti cituje T. G. M. i známý výrok Františka Palackého: „Budeme-li se všichni tak chovat, pak ovšem zahynouti musí náš národ hladem duchovým, já aspoň, kdybych byl třeba cikánského rodu poslední, ještě za povinnost bych si pokládal přičiněti se všemožně k tomu, aby aspoň čestná památka po něm zůstala v dějinách člověčenstva“.

Masaryk podává historický rozbor situace do roku 1845 tak, že se ještě uplatňovala linie zemského vlastenectví (pro ilustraci: ještě v roce 1848 se konala v restauraci ve Stromovce slavnostní hostina Čechů a Němců na bratrství a politickou svobodu obou národů v zemi). Teprve po volbách do frankfurtského parlamentu dochází v nedlouhém čase k opravdovému rozdělení obyvatel země ve dva tábory, Čechy a Němce. To bylo zaviněno dvěma činiteli: 1. Češi odmítli koncept, v němž by byli považováni za česky mluvící Němce; 2. Německá část obyvatel Čech ztratila postupně svoji loajalitu k monarchii, pokud by se nepovažovala za součást německého etnického souručenství. Určitou roli v tom hrálo i to, že Češi se nepostavili etnicky na basi německých revolučních akcí ve Vídni. Potom došlo definitivně k formulaci vlastního českého programu, do nějž vyústilo myšlení českého národního obrození.

Palacký s Havlíčkem rozšířili program Dobrovského a Kollára ještě o program sociální a kulturní. „Ukázal jsem, že ideou humanitní navázali jsme docela správně na svou minulost a že program humanitní všemu našemu snažení národnímu dává smysl a sankci. Humanita je náš poslední cíl národní a historický, humanita je program český.“ (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 239).

T. G. Masaryk nesouhlasil s převahou historismu v naší národní politice. Takovým zbytečným úsilím mu je rozpoznávat detailně mezi reformací Husovou, táborskou, bratrskou či protestantskou. „Běžná filosofie národní je neobsažná a jednostranně národnostní; její hlasatelé nerozumějí naší skutečné minulosti a nedovedou náležitě ocenit její velikost a pochopit její slabost. Odtud také v praxi to veliké neznání bližších cílů a prostředků.“

Naše sláva, naše boje, náš úpadek v minulosti má smysl náboženský a ne národnostní...

Naše úsilí reformační a vývoj z něho plynoucí nebyly národnostní v běžném nyní slova smyslu a tedy i velikost a slabost naší minulosti má širší a mnohem hlubší význam, než se nám líčí od těch, kdo v Husovi, Žižkovi, Chelčickém a Komenském nedovedou vidět než časového

řečníka a kazatele. Také doba protireformační nedá se pochopit z tohoto hlediska nacionálního. A právě proto běžné nazírání na dobu našeho úpadku pobělohorského je nedostatečné... (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 257).

/: Je pozoruhodné, že názory T. G. Masaryka na českou reformaci byly potvrzeny novějším bádáním (Krofta, Kejř a další; snad jen jedno tvrzení T. G. Masaryka nebylo zcela ověřené – totiž teze o tom, že jazyková vzdělanost 15. a 16. století byla převážně latinská a to až do 18. století trvalo. :/

T. G. Masaryk již v roce 1895 postřehl a jasně definoval, že „jsme uprostřed Evropy; ta Evropa se počíná organizovat kontinentálně, ba již světově a my si chceme namluvit, že by nám bylo úplně pomoheno, kdyby, abych to řekl konkrétně, místodržitel Thurn se stal českým purkrabím nebo třeba místokrálem? ... (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 259)

Reálný pohled na naše národní obrození znamená, že nelze čekat na zázraky nové, ale je třeba „závodění v kulturní práci se všemi národy, zejména s národem nám zeměpisně a politicky nejbližším, s německým.“ /: Masaryk tedy hovoří o závodění, ne o prostém obdivu a imitacích postojů! :/ (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 261)

Liberalismus politický a hospodářský dusí zárodky Havlíčkova programu, jenž dokonce musel ustoupit nečeské /: v tehdejší interpretaci „Velehradské“ :/ ideji cyrilometodějské.

Nelze také považovat za národ jen určitou vrstvu a její tužby /: aktualizováno: podnikatele a finančníky nebo chceme-li dělnickou třídu; jejich role je sice nepopiratelná, ale ne zcela dominantní. :/ Píše o tom dále: „Národ je našim liberálům privilegovaná třída buržoazní – že národ je také ten lid, ten dělník, ten „proletář“ toho naše liberalistická nehumanita nechápe; nechápe, že **proces obrodni** na našem národním základě humanitním znamená mravní, kulturní a politické obrození, osvobození té části národa, která dosud od národní a kulturní práce byla vyloučena... (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 261).

„Jednostranného hospodářského materialismu drží se všichni, kdo chtějí nechtějí z hmoty dělat ducha, ba boha. Materialismus se nedá odstranit materialismem. Mně se zdá, že mnozí antisemité a socialisté dopouštějí se chyby, kterou vytýkají kapitalistům a semitismu – tancují také kolem zlatého telete ... nedám se másti socialismem křesťanským a podobnými hesly a směry. Klerikál, jenž snáší přepych své hierarchie ... křesťanem není. (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 284). /: Tedy: dnes kdo vytýká podnikateli jeho přepych, nebo tomu či onomu finanční zlořády a hierarchii snahu po získání majetku nikoli, **křesťanem není**. :/

„Národ – národ není abstraktem, jež si každý z přirozeného egoismu vytvořuje sub specie sui /: pod zorným úhlem své osoby:/, ale ty, on, já, my všichni jsme národ a milovat ten národ značí milovat tebe, tebe, jehož znám a o němž vím, co tě tíží... Nedovedu-li milovat tebe, nemiluji národ, nanejvýš nepatrnou část národa – sebe...“ (T. G. Masaryk, tamtéž, s. 430).

Rád bych skončil průřez Masarykovými úvahami o národě a vlastenectví ještě jedním citátem: „Reformační hnutí u nás bylo silné, že převážnou většinu národa zachvátilo, a právě toto hnutí a to, co vykonalo, pokládáme za svou hlavní osvětovou práci, v něm vidíme projev českého ducha. Avšak národ husitský a bratrský vrátil se zpět ke katolicismu a z husitsví zbyly nám jen slabé sledy v cizí protestantské formě církve reformované a luterské. My Čechové jediní ze všech křesťanských národů jsme ztratili právě v tom, co za ideál a za svůj nejvlastnější čin pokládáme a v tom tkví naše neblahá rozdvojenost a polovičatost. Historie se neopakuje, zpět nemůžeme, nýbrž jen vpřed, ač mnohému učiti se můžeme v době starší.“ (T. G. Masaryk, In: Ze slovanských studií Jana Kollára. Slovanská vzájemnost. Naše doba I).

Masarykovo pojetí celé otázky a tím také základu boje za samostatný stát vyplývá právě z přesvědčení, jehož se dobral analýsou tehdejší situace. Ostatně odboj v 1. světové válce a jeho výsledky daly za pravdu této jeho koncepci.

Literatura:

Masaryk, T. G., Česká otázka, Praha 1936.
Masaryk, T. G., Naše nynější krise, Praha 1936.
(Vydáno v V. svazku spisů T. G. M. nakladatelstvím Čin)
*/ podle této publikace citováno v textu.

Vybraná literatura k tradici budování samostatného státu; uvedeno jen několik prací, protože literatura k tomuto tématu je téměř nepřehledná:

Arbes, J., Pláč koruny české, Praha 1897.
Arbes, J., Dokumenty naší revoluce I, Praha 1923.
Kraus, A., Husitství v literatuře zvláště německé III.
Kraus, A., Husitství v literatuře devatenáctého století, Praha 1924.
Krofta, M., Malé dějiny československé, Praha 1946.
Krofta, M., Čechy v době husitské (1419–1525), Praha 1938.
Masaryk, T. G. Mistr Jan Hus, Praha 1924.
Masaryk, T. G., Světová revoluce, Praha 1925.
Pekař, J., O periodisaci českých dějin. In: Pekař, J., O smyslu českých dějin, Praha 1990.
Urbánek, R. a kol., Žižkův sborník, Praha 1924.
Kejř, J., Husité, Praha 1988.
Kratochvíl, J., Cesta revoluce, Praha 1922.
Podiven, Češi v nové době, Praha 1990. (diskutabilní, bez dokumentace)
Kořalka, J., Češi v Habsburské říši a v Evropě (1815 – 1914), Praha 1996.
Seibt, F., Německo a Češi, Dějiny jednoho sousedství, Praha 1996. (práce zatížena „sudetoněmeckým“ pohledem na dějiny zejména pro období 1932 – 1995)
Břach, R., Československo a Evropa v polovině dvacátých let, Praha 1997.

Nemohu si odpustit ještě závěrečnou poznámku. Po dopsání textu své přednášky jsem prošel nejnovější debaty okolo hodnocení T. G. Masaryka, které se rozproudily po odvysílání Mahlerova televizního seriálu „Masaryk – Ano“. Ozvalo se mnoho hlasů souhlasných i záporných. Bohužel však má Mahler pravdu: přes něj se střílí na Masaryka. Všichni kritici totiž popírají správnost Masarykova pohledu na smysl českých dějin a na jeho pojetí národa a vlastenectví. Snad nejlépe shrnul stav diskuse Zdenko Pavelka (Mahlerův Masaryk: na věčné pokračování, Salon, Příloha PRÁVA z 23. 10. 1997, s. 4): „Mahler, obhájce svobodomyšlné a národní (ne nacionalistické) svéprávnosti se konečně (po návratu ze zahraničí) minulý týden ohradil nejen proti Mlejnkovi, ale i proti Placákovi i proti Justově sloupku v Pražském deníku, rozdávaném v metru a označil autory za představitele té koncepce českých dějin, universalistické, která odmítá (kromě dalších důsledků pro praktický život) českou státnost.“

Je zajímavé, že tu nepopíral, ba pomáhal upevňovat i jeden z největších Masarykových kritiků (ovšem hluboce vědeckých), profesor Josef Pekař, který o významu české státnosti a národní svéprávnosti nepochyboval nikdy (viz Pekař, J., Smysl českých dějin a O periodisaci českých dějin ve sborníku: Pekař, J., O smyslu českých dějin, Praha 1990.) Tento sborník bych doporučoval k řádnému studiu pro poznání Pekařových názorů. Je samozřejmé, že se vším, co řekl, souhlasit nelze, pokud jde o hodnocení české reformace, je třeba si uvědomit ideové základy jeho postoje a mnohé korigovat, zvláště studiem spisů Bartošových a Kroftových.

Dopis společnosti VERITAS

sborům, náboženským obcím, sborovým společenstvím v České republice

Pravděpodobně jste se i vy setkali s nějakou informací nebo pojednáním v souvislosti se snahami o znovupostavení tzv. „mariánského sloupu“ na Staroměstském náměstí v Praze. Protože mnohdy jde o nepřesné informace, dovoluujeme si vás seznámit aspoň v této stručné formě s historicky pravdivými fakty.

„Mariánský sloup“ byl vysvěcen 13. července 1652 za přítomnosti císaře Ferdinanda III., což ukazuje na to, že šlo o záležitost politickou. Nápis na jeho podstavci zněl: „Panně rodiče bez poskvrny prvotní počaté za obhájení a osvobození města zbožný a spravedlivý císař sochu postavil.“ Čtyři roky po uhájení Prahy před švédským vojskem (obhájců reformačního učení) a po podepsání Vestfálského míru (který znamenal definitivní konec náboženské svobody v Čechách a na Moravě a který zabránil exulantům, mezi nimi i J. A. Komenskému, v návratu do vlasti) byl tedy vztyčen v srdci Evropy památník, o jehož smyslu prof. J. Pekař napsal, že oslavuje vítězství nad českou reformací a nad českým státem a není pouhým památníkem mariánské úcty, jak se někteří obhájci znovupostavení sloupu snaží tvrdit.

Výmluvným svědectvím o tom, jak významná úloha byla sloupu přisuzována, je Škrétův obraz známý z rytiny z roku 1661, na které je tento mariánský sloup chápán jako budoucí duchovní střed římskokatolické Evropy. Zobrazená mapa Evropy zřetelně ukazuje, kam až má sahat moc tohoto sloupu. Zahrnuje nejen jižní a jihozápadní římskokatolickou Evropu a střední Evropu obsazenou po Vestfálském míru, ale i východ a sever Evropy, které „patřily“ pravoslavným a protestantům. Bylo tak nepřímým naznačeno, že tento sloup má být středem budoucí tzv. jednotné Evropy, ovšem s jediným náboženstvím, a to potridentským římským katolicismem.

Ke stržení sloupu došlo krátce po vyhlášení samostatného státu – 3. listopadu 1918, tentýž den, co se na Bílé hoře konala obrovská manifestace, které se zúčastnilo asi 30 000 lidí. To asi vedlo některé katolické historiky k omylu, že rozvášněný dav sloup zničil. Ve skutečnosti ho strhli žižkovští hasiči, které pro tento čin získal František Sauer. O tom, že nešlo o čin směřující proti veřejnému zájmu ani o vandalství, svědčí skutečnost, že nebylo na F. Sauera, který se svým činem nijak netajil, ani na žižkovské hasiče podáno trestní oznámení.

Myšlenka na znovuvybudování sloupu se začala šířit mezi našimi krajany v USA, zvláště v Chicagu v 50. letech. U nás vyvrcholila ustavením Společnosti pro obnovu mariánského sloupu v roce 1990. Přípravný výbor ve své zprávě mj. uvedl: „Tato památka byla neuváženě zničena pouličním davem v prvních dnech po získání samostatnosti v roce 1918. Účastníci schůzky se shodli na tom, že tento čin je dodnes skvrnou na kulturní pověsti českého národa a že konečně nastala doba tuto škodu odčinit.“ Společnost cílevědomě podniká kroky ke znovupostavení „mariánského sloupu“.

Třebaže postavení sloupu nebylo pro odmítavý postoj odboru památkové péče pražského magistrátu povoleno, v přípravě se stále pokračuje. V listopadu 1993 byla do dlažby Staroměstského náměstí zapuštěna kamenná deska s tímto nápisem: „Zde stál a opět bude stát mariánský sloup.“ Protože bylo magistrátem povoleno pouze označení místa, kde stál sloup, společnost musela zaplatit pokutu. Ani to společností nezabránilo ve vyhlášení celonárodní sbírky doma i mezi krajany v zahraničí, ani v plánech na dovoz materiálu z ciziny.

Snaha o znovuvybudování sloupu je dnes anachronismem i z hlediska urbanistického, protože náměstí dnes vypadá zcela jinak než v 17. století. A protože dnes žijeme ve svobodném demokratickém státě, byl by pro většinu lidí pokus o obnovení tohoto památníku „první železné opony“ v Evropě na stejné úrovni jako například snahy o vybudování pomníku vzniku „protektorátu Čechy a Morava“ nebo „bratrské pomoci v roce 1968“ – tj. k uctění konce samostatnosti našeho národa i státu.

Věříme, že tento list „probudí“ členy reformačních církví i další občany, kteří mají zájem žít v pravdě a kterým není osud našeho státu lhostejný. Pokud máte zájem o podrobnější materiály k tomuto tématu, můžete se kdykoli na naši společnost obrátit. O dalších poznatcích vás budeme v případě potřeby informovat. Doufáme, že neodmítnete spolupráci na našich aktivitách a že s tímto listem seznámíte i své okolí.

Za společnost pro aktualizaci odkazu české reformace VERITAS
PhDr. Vladimír Sakař, CSc., moderátor
(Evangelický týdeník Kostnické jiskry 83, 1998, č. 7, ze dne 18. 2. 1998)

Zamyšlení nad některými výsledky 6. symposia VERITAS 1997

Vracíme se stejně jako v minulém roce ještě jednou k výsledkům 6. symposia VERITAS „Rodina na prahu 3. tisíciletí“. Tentokrát jsme dodatečně, na podzim 1997, učinili ještě doplňkový průzkum zejména u mladých lidí z české (respektive slovenské) a německé jazykové oblasti, který plně potvrdil určitou zákonitost, která se projevila již v základním zpracování.

V prvním bodě, tj. vymezení rodiny, je rozšiřování okruhu i na osoby pokrevně nespřízněné naprosto jednoznačnou tendencí u mladé generace. Zřetelně to formuluje jedna účastnice takto: „Ti, co se mají rádi a pomáhají si. Měli by to být pokrevní příbuzní, ale dost často nejsou.“ Jiný účastník dodává: „V jistém smyslu všichni. Rodinu chápu i šíře než jen pokrevní příbuzné. Příbuzenský vztah není rodina.“ Podobně zní hlas z Německa (v překladu): „Lidé, kteří jsou si blízcí (ne pouze příbuzní).“

V druhém bodě, týkajícím se dobrého očekávání od rodiny, všechny generace sice oceňují význam zázemí, jeho chápání se ovšem poněkud mění s věkem. Nejmladší vidí zejména oporu, materiální i psychickou, v mládí se dostává do popředí důvěra, porozumění, otevřenost pro možné problémy a pomoc při jejich řešení. Později k tomu přistupuje i společná účast na pokračování života, ještě později se připomíná i vzájemná podpora a pomoc starým rodičům. Po šedesátce životní zkušenosti hovoří také o schopnosti vcítění a společném cíli, o společenství kultury, ale také o odpuštění a vedení dětí k samostatnosti.

Podobně je tomu i v bodu třetím, pokud jde o rodinu jako brzdu či překážku vlastního života. Všechny generace se obávají omezování osobnosti či netolerance, v konkrétních důzrech se však opět odlišují. V mládí je velmi citlivým problémem nepřijímání jedince jeho rodinou, vysoké a těžko splnitelné nároky, nedůvěra, ale je reflektováno i nebezpečí alkoholismu, rasismu, ohrožení rodiny rozvodem. Ve středním věku se zdůrazňuje význam partnerského vztahu a jeho možná úskalí včetně autoritářství, rozdílností v hodnotové orientaci a charakterových vad. Šedesátiletí a starší si uvědomují i nebezpečí vztahu k dětem (odmítání jejich problémů, rozdíly ve výchově, příliš brzké narození dětí, přílišné lpění na dětech), ale i dětí k rodičům (bouření proti rodině, nezávislost nad únosnou mírou). Vážnou překážkou se jeví také sobectví a jednání proti vlastnímu přesvědčení.

Ještě větší rozmanitost se projevuje v bodu čtvrtém, jednajícím o manželství. Jeho smyslem dle mladé generace je věrný a komunikativní partnerský vztah, vzájemné pochopení a opora. Objevuje se i důraz na rodinu a děti, není však pro smysl manželství určující. Ve zralém věku k tomu přistupuje i odpovědnost před veřejností, ale také pochopení manželství jako vzájemného obdarování. V různých generacích se objevuje i důraz na možnost odpuštění. Obecně je za základ manželství pokládána láska a důvěra. Oficiální uzavření manželství sňatkem pokládá za smysluplné až na výjimky střední a starší generace, mladí si kladou zhruba v padesáti procentech velký otazník či tento smysl nevidí. Ti, kteří s oficiálním sňatkem souhlasí, činí tak ve střední a starší generaci převážně s ohledem na právní normu, případně také na zájem dětí. U mladé generace jsou oba důvody celkem vyrovnané. Všemi generacemi prochází určité procento těch, pro něž je rozhodnutí pro manželství především realitou odpovědné víry a respektováním Božího řádu.

Poslední, pátý bod, byl věnován vnímání církve. Získané údaje se staly základem dalšího symposia, proto se o nich na tomto místě zmiňujeme jen stručně. Církev za oficiální instituci či spolek pokládá spíše mladá generace, i tam (kromě dětí do 15 let) však převládá pojetí církve jako rodiny dětí Božích. Pro ilustraci uvádíme nakonec tyto dva citáty z okruhu mladých: „Církev je spolek lidí, kteří věří v Boha a kam můžete přijít, když potřebujete sílu nebo uvolnění.“ „Církev je snad ta rodina Božích dětí. Ale ne jediných vyvolených.“

Vydává a rediguje pro potřebu svých členů:

Historická společnost pro aktualizaci odkazu české reformace VERITAS
nám. Zachariáše z Hradce 21, 588 56 Telč
Tel.: 066/96 28 88

Grafická úprava: Milan Svoboda

Design © MIDA

© VERITAS 1998